

„Aventura conștiinței” lui Petru Dumitriu

Vasile Spiridon

Résumé : Dans notre travail, nous nous proposons de faire une analyse du livre paru lors des entretiens d'Eugen Simion avec un prosateur controversé de la littérature roumaine contemporaine, Petru Dumitriu. Doué d'un réel talent, après avoir été la vedette incontestable du réalisme socialiste de la Roumanie des années '50, ce dernier s'est évadé dans l'Europe occidentale, où il voulait s'imposer en tant qu'écrivain de succès. Sa destinée y fût, quand même, malheureuse, et les confessions que Petru Dumitriu fait à Eugen Simion témoignent du drame profond dont l'écrivain roumain a été victime pendant son exil.

Mots-clés : communisme, exil, croyance, confession.

Viața și opera lui Petru Dumitriu se constituie în aspecte ce revin adeseori și în studiile critice din ultima vreme (Pavel Țuguî, *Tinerețea lui Petru Dumitriu* – 2001; Oana Soare, *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu. O monografie* – 2008; Victor Cubleșan, *Petru Dumitriu romancier* – 2009). Reflecții asupra unor teme, motive centrale, elemente compoziționale sau asociate analizei psihologice, interdependența lor se validează nu de puține ori în demersurile interpretative despre scrierile celui care ar fi putut, probabil, deveni cel mai important prozator român postbelic, dacă ar fi rămas în țară. Și aceasta pentru că nu trebuie neglijată nici latura umană a literaturii, nici aspectul literar al naturii omenești. Reîntoarcerea programatică și pragmatică la realitatea palpabilă a vieții și operei permite libertatea de acțiune în raport cu orice înjugare teoretică la modă. Numai astfel putem trece peste obișnuita polarizare a creației lui Petru Dumitriu în literatură aservită-literatură pură, literatură scrisă în țară-literatură scrisă în exil, literatură scrisă în limba română-literatură scrisă în limba franceză.

Ediția definitivă a cărții lui Eugen Simion *Convorbiri cu Petru Dumitriu* (Note de Oana Soare, București, Curtea Veche Publishing, 2011) este grăitoare în acest sens, întrucât ea aduce în biografia mult timp „romantată” a celui care a scris *Cronica de familie* revelația ade-

vărului compensatoriu despre o personalitate aptă să-și asume recunoașterea erorii majore și costisitoare a vieții sale. Este binevenită această apariție, într-un moment în care entuziasmul și anvergura receptării operei contestatului dar și apreciatului nostru scriitor s-au diminuat, după revenirea sa în prim-planul atenției în primii ani postdecembriști. Între timp, receptarea căzuse în rutină și stereotipii legate de preponderența eticului, de canonul est-etic, ori de valoarea depozitională.

Specialistul nostru în genurile biograficului izolează reperele biografice ale interlocutorului, urmărind contextele în care ele apar și semnificațiile pe care le acoperă. Și aceasta, întrucât biografia este considerată din partea lui Eugen Simion a fi un adevărat sistem de semne. Dacă biografismul nu ar fi orientat în nici un fel „aventura conștiinței” (am folosit o sintagmă a colegului de generație și a marelui său rival din epocă, Marin Preda) și a operei lui Petru Dumitriu, autorul cărții *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* și-ar fi dat seama că aceste convorbiri ar fi fost, poate, o simplă trecere în revistă evenimentială, este adevărat, foarte interesantă. Așa însă, „cronica mărunță” a vieții sale, de multe ori cu denivelări spectaculoase, nu este făcută, cu buna intenție a oricărui demers de acest fel, de a rememora o biografie de dragul biografiei sau pentru a surprinde simpla tranzitivitate între viață și operă.

Mărturisirile ce i se fac lui Eugen Simion pe parcursul convorbirilor sunt cu atât mai importante, cu cât Petru Dumitriu s-a plasat în exil pe o poziție nemediatizată de „român de margine” solitar și tăcut și, prin urmare, foarte puțin (re)cunoscut de colegii de breaslă. Coordonatele tematice ale discuției dintre cei doi literați au valoare de document al mărturisirii de sine, al limpezirii unor probleme biografice, literare, existențiale și metafizice, meditațiile dispartate voalând permanenta căutare a unei rădăcini pătrate existențiale indivizibile la îndoielile rațiunii. Desigur că, având ca topos aluziv al discuțiilor acest sentiment al ființării, în fond Petru Dumitriu se caută și se descoperă totuși pe sine. Este o mare diferență între registrul grav al convorbirilor purtate cu Eugen Simion și cele avute cu George Pruteanu (*Pactul cu diavolul. Șase zile cu Petru Dumitriu* – 1995), unde tonul adoptat frizează chiar frivolitatea, pentru că intenția, jurnalistică, a fost aceea de a-l face cunoscut pe Petru Dumitriu marelui public.

Parcurgerea *Convorbirilor cu Petru Dumitriu* configurează ideea că, pentru exilatul nostru de la începutul anilor '60 ai secolului trecut, există mereu două spații și două fragmente de timp pe care le înves-

tește cu atribute pozitive și negative: copilăria – spațiu și timp mirifice (*Vârsta de Aur sau Dulceața vieții*, pentru a aminti titlul unei scrieri din proiectata serie de *Biografii contemporane*); tinerețea – semnarea pactului cu diavolul și revelația salvării prin fugă; exilul – *zero sau punctul de plecare* (titlu de roman) între noua înțelegere a vieții, a religiozității și a scrisului; bătrânețea – ispășirea asumată (literar și uman) a păcatelor prin experiența exilului interior. Esența tragică a refugiului în Occident provine de la situarea între dimensiunile pozitive și negative ale celui care și-a câștigat libertatea prin desprinderea dintr-un contingent românesc familiar dar viciat de dictatură și implantarea într-un climat apusean artificial și ostil.

Pe întreaga durată a dialogului, Petru Dumitriu se dovedește a fi un interlocutor sincer și lucid în aprecierile stărilor de fapt din cele două sisteme în care a viețuit perioade aproximativ egale și unde nu și-a găsit locul propice creației. Întreaga problematică a exilului se reduce de fapt pentru autorul romanului *Proprietatea și posesiunea* la dialectica răzvrătirii și a resemnării. Conflictul interior pornește de la pactul originar al scrisului, acela de a fi acceptat și slujit epoca stalinistă prin tactica supraviețuirii duplicitare în loc să adopte o poziție tranșantă: refuzul colaborării sau măcar a colaborării din convingere. A legitimat estetic instaurarea comunismului așteptând o ulterioară destindere ideologică, iar aceasta întârziind să apară, a văzut salvarea doar în soluția evadării din lagărul satelizat Moscovei.

Logica redempțiunii este motivată, în suita răspunsurilor date întrebărilor puse de Eugen Simion, de absența alternativei imediate în spațiul concentraționar, ceea ce poate explica (dar nu și justifica) traiectoria destinului său frânt din cauza propriei opțiuni pentru *Extremul Occident* (un alt titlu de roman). Scrierile exilului i s-au axat pe căutarea fibrei religioase; vinovăția este sublimată în act creator prin mărturisirea adevărului pentru a se elibera, iar nu pentru a se izbăvi. Petru Dumitriu a băut din cupa suferinței, sentimentul comuniunii cu diaspora noastră și cu intelectualii occidentali nu l-a cunoscut, dar aduce elogiul libertății și al iubirii de oameni. Se gândește la ceea ce trebuie apărât iar nu eliminat în literatura noastră a celor patru decenii de comunism, disociază vinovăția oportunismului de cea metafizică și de cea lumească și nu condamnă pe nimeni la eroism și, implicit, la temniță. Confesiunea vădește redobândirea echilibrului interior, a coordonatelor etice și a demnității profesionale din partea unui scriitor care, după plecarea din țară, nu a mai fost nevoit să mai mintă și a ajuns – spune el – la lumina adevărului și a credinței. Autorul lui

Incognito (despre care crede că este, poate, cel mai bun roman al său) respinge ideea vocației mistice, arătând că legătura sa cu Dumnezeu se limitează doar la actul rugăciunii dătătoare de pace interioară. Experiența ascetică a celui care scrisese jălnicul *Drum fără pulbere* nu mai este o fază inițiativă, ci o stare finală fundamentată pe ideea penitenței.

Petru Dumitriu exprimă cu siguranță și își motivează convingerile estetice și concepția despre creație. Modelele literare i-au fost mereu *Biblia*, literatura antică greacă și latină, saga nordică, Balzac, Stendhal, Kafka, Proust și Malraux. A rămas insensibil la experiențele novatoare relative, iar romanul secolului al XX-lea îi apare drept „un mare zero” (!). Creatorul nostru nu a văzut idei, ci lucruri, luate drept etalon al realismului și verosimilului artistic (raționalitatea vederii o putem detecta și în modul paradoxal al contactului cu Dumnezeu, în care nu crede, dar se roagă cu silință – o rugăciune nemărturisitoare, pusă în deșert!). Procesul creator i-a trădat întotdeauna identitatea românească, în al cărei spirit au fost concepute scrierile exilului și în ciuda faptului că uneori a resimțit o identitate străină, ca orice om cu vederi largi și născut într-o familie mixtă din punct de vedere etnic, căruia accesele naționaliste îi rămân... străine.

În aceste memorii făcute cu timbru răspicat se glosează cu vervă tranșantă. Atunci când evită răspunsul nemijlocit, Petru Dumitriu divaghează și are tendința să se replieze în monolog. Ne-am fi așteptat să ne vorbească mai mult despre atmosfera socială, politică și culturală a perioadei tulburi a anilor '45–'60, cunoscuți de el foarte bine. Destăinuirea este colocvială, punctată uneori cu acidități de limbaj, dar rămâne slujită de buna credință în emiterea de ipoteze, sentințe și intuiții. Exilatul nostru judecă totul detașat – chiar propria persoană și operă; biografia se reconstituie fără patetism, dar nutrită de încărcătura afectivă și spirituală. Confesiunea îi exprimă atât amănuntul de viață, cât și modul de gândire al unor dileme fundamentale pentru condiția umană. În fine, putem spune că Petru Dumitriu este un bun partener în abordarea interogațiilor grave, pentru că știe să fie mobil în dialectica asociațiilor și disociațiilor.

La rândul său, Eugen Simion reușește să mențină tensiunea dialogului, animată de tentația monologului, de disocierile superflue ale demonstrațiilor eseistice, dar mai ales de sinceritatea interlocutorului. Convorbirile, înregistrate pe bandă magnetică, au o mare intensitate intelectuală în teme și reflecții. Ele nu se bazează pe un plan de intenții gândit riguros dinainte; întrebările nu creează piste de ghidaj celui intervievat. Pornită inițial ca un interviu, discuția capătă un

caracter confesiv și pentru Eugen Simion, care își descoperă afinități cu Petru Dumitriu și nu mai poate însăila o confruntare de perspective, așa cum își propusese inițial. Profesorul bucureștean captează încrederea printr-o formulare nuanțată, întreabă, provoacă pentru a declanșa și dirija fluxul memoriei afective, intelectuale și sociale, iar valoarea acestei cărți ivite spontan constă și în dezinvoltura mărturisirilor. Există în *Convorbiri cu Petru Dumitriu* un anume calm al rememorării, chiar și atunci când episoadele aduse în discuție străpung zonele cele mai delicate ale conștiinței. Acest lucru i-a fost posibil lui Eugen Simion pentru că a dialogat cu un om care se simte eliberat, gata să răspundă oricând la *judecata de apoi*.

Bibliografie

- Cubleșan, Victor, *Petru Dumitriu romancier*, Limes, Cluj-Napoca, 2009.
- Dumitriu, Petru, *Proprietatea și posesiunea* (text îngrijit și prefată de Geo Șerban), Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
- Dumitriu, Petru, *Zero sau punctul de plecare* (trad. rom. de Maria Vodă Căpușan și Horia Căpușan), Univers, București, 1992.
- Dumitriu, Petru, *Cronică de familie. I – III*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993.
- Dumitriu, Petru, *Incognito* (trad. rom. de Luminița Brăileanu și Delia Vasiliu), Univers, București, 1993.
- Dumitriu, Petru, *Extremul Occident* (trad. rom. de Luminița Brăileanu), Univers, București, 1993.
- Dumitriu, Petru, *Ne întâlnim la Judecata de Apoi* (trad. rom. de Adriana Fianu), Univers, București, 1993.
- Dumitriu, Petru, *Vârsta de Aur sau Dulceața vieții (Memoriile lui Totò Istrati)* (text îngrijit și prefată de Ion Vartic), Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999.
- Dumitriu, Petru, *Opere, I – III* (ediție critică de Ecaterina Țarălungă, prefată de Eugen Simion), Academia Română și Ed. Univers enciclopedic, București, 2004.
- Pruteanu, George, *Pactul cu diavolul. Șase zile cu Petru Dumitriu*, Albatros; Universal Dalsi, București, 1995.
- Soare Oana, *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu. O monografie*, Academia Română; Fundația Națională pentru Știință și Artă; Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”, București, 2008.
- Țugui, Pavel, *Tinerețea lui Petru Dumitriu*, Dacia, Cluj-Napoca, 2001.